

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

МАТЕРІАЛИ

**II ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНГРЕСУ,
ПРИСВЯЧЕНОГО 110 РІЧНИЦІ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г.С. КОСТЮКА**

19–20 квітня 2010 року

Том I

Київ – 2010

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМ. Г. С. КОСТЮКА
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

МАТЕРІАЛИ

II ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНГРЕСУ,
присвяченого 110 річниці від дня народження
Г. С. Костюка

19 - 20 квітня 2010 року

Том I

Київ - 2010

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., академік НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Чепелева Н.В.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Балл Г.О.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Боришевський М.Й.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Моляко В.О.*, академік НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Слюсаревський М.М.*, член-кор. НАПН України; *Титаренко Т.М.*, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Яценко Т.С.*, академік НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Говорун Т.В.*, доктор психол. наук, професор; *Карамушка Л.М.*, доктор психол. наук, професор; *Кокун О.М.*, доктор психол. наук, професор; *Максимова Н.Ю.*, доктор психол. наук, професор; *Москаленко В.В.*, доктор філософських наук, професор; *Смульсон М.Л.*, доктор психол. наук, професор; *Швалб Ю.М.*, доктор психол. наук, професор; *Качарян О.С.*, доктор психол. наук, професор; *Коваленко А.Б.*, доктор психол. наук, професор; *Носенко Е.Л.*, доктор психол. наук, професор; *Гуменюк Г.В.*, канд. психол. наук; *Кісарчук З.Г.*, канд. психол. наук; *Третяк Т.М.*, канд. психол. наук; *Слободяник Н.В.*, канд. психол. наук; *Моргун В.Ф.*, канд. психол. наук, професор.

Статті друкуються в авторській літературній редакції.

Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С. Костюка (19–20 квітня 2010 року). – Т. I. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 448 с.

ISBN 978-617-571-015-9

У збірнику розглядаються найрізноманітніші проблеми психології, що є актуальними на сучасному етапі розвитку психологічної науки в Україні і які відображають широкий спектр наукових інтересів українських психологів.

Широко представлено проблематику психології розвитку, генетичної психології; висвітлено методологічні орієнтири сучасної психології. Показано значення концепції саморозвитку особистості Г.С. Костюка та її евристичний потенціал у контексті нагальних викликів сьогодення. Досліджуються також соціально-психологічні проблеми трансформаційних процесів у сучасному суспільстві; реалізуються новітні підходи до проблеми творчості та обдарованості; сучасні тенденції розвитку практичної психології; актуальні проблеми прикладних напрямів сучасної психологічної науки (медична, організаційна, юридична психологія); в річищі екологічного підходу висвітлено проблему якості життя як умови розвитку особистості та інші актуальні проблеми.

Збірник адресовано викладачам психології вищих навчальних закладів, аспірантам, студентам, працівникам у галузі наукової і практичної психології, педагогам та вихователям, соціальним і медичним працівникам та всім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку різноманітних психологічних проблем.

ISBN 978-617-571-015-9

ББК 88.1(4 Укр)я431Костюк

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ РІВНЮ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Болотнікова І.В. (м. Київ)

Відомо, що мислення є динамічним утворенням, тренування та оптимізація особливостей якого є важливим засобом підвищення рівню психологічної готовності до професійної діяльності. Пропонуємо розглянути методи оптимізації мислення, спрямовані на підвищення не лише рівню розумових функцій студентів, а й загального рівню їх готовності до професійної діяльності.

Активізація пізнавальних інтересів є важливим чинником розвитку розумових функцій. Розрізняють такі основні психологічні умови активізації пізнавальних процесів у юнаків [5].

1. *Задачний підхід.* Пізнавальний інтерес до змісту навчальних предметів не виникає, якщо знання і навички, що їх набуває студент, носять формальний

характер і не можуть бути застосовані для пізнання різноманітних явищ життя. Тому для активізації пізнавальних інтересів велике значення мають пізнавальні задачі, ситуації та вправи, що розвивають самостійність думки. Пізнавальні задачі доцільно пропонувати як під час фронтальних, так і під час індивідуальних занять зі студентами. Основні вимоги до навчальних задач:

1) конструюватися повинна не одна окрема задача, а система задач; 2) навчальна задача повинна забезпечувати досягнення не тільки найближчих навчальних завдань, але й більш загальних (наприклад, формування здібностей); 3) навчальні задачі повинні базуватися так, щоб засвоєння певних засобів діяльності виступало як прямий продукт навчання.

2. *Значущість знань.* Знання, що сприймаються як непотрібні, засвоюються формально і поверхнево. Тому завданням викладача є розкрити студентам наукову і практичну значущість знань, умінь і навичок, які вони одержують під час навчання у ВНЗ, і таким чином сприяти активізації пізнавальних інтересів.

3. *Привабливість діяльності.* Важливою умовою активізації пізнавальних інтересів є можливість виконання привабливої діяльності в тій галузі, інтерес до якої існує у юнака. Інтереси студентів, як правило, мають не споглядальний, а активний практично-дійовий характер, спрямований, найчастіше, на майбутню професійну діяльність. Отже, наявність педагогічної практики є важливою умовою для розвитку пізнавальних інтересів майбутніх вчителів.

4. *Зв'язок нових інтересів з вже існуючими.* Надійною основою активізації нового інтересу можуть бути вже наявні в особистості інтереси. Часто для того, щоб зацікавити новим, що інтересу ще не викликало, необхідно зв'язати його хоча б опосередковано з тим предметом, який вже цікавить студента. Посередній інтерес, що виникає в цьому випадку, може перерости з часом у прямий інтерес до предмету або виду діяльності, якими студент може поступово зацікавитися.

5. *Емоційна привабливість об'єкту пізнання.* Предмет пізнання може бути емоційно привабливим за своїм змістом, якщо він містить нову актуальну інформацію. Це особливо стосується розвитку професійних інтересів у студентів. Нові відомості, одержані на лекціях або практичних заняттях, розширюють загальну ерудицію, деталізують конкретні знання, розвивають здатність співставляти вже усвідомлені факти, вміння аналізувати їх і робити власні висновки. Стоячи на порозі нового, професійно-трудового етапу життя, студенти добре розуміють важливість нового змісту предмету пізнання та його ролі для їхньої конкурентоздатності в сучасних соціально-економічних умовах. Привабливого змісту пізнання студенти можуть досягати різними шляхами. Джерелами пізнання можуть бути викладачі, авторитетні особи, батьки, книги, телебачення, інтернет та ін.

6. *Засоби стимуляції пізнавальної діяльності.* Важливим стимулом виступає новизна змісту матеріалу, яка викликає орієнтаційну реакцію у студентів. Психічним станом людини, що породжує допитливість, є здивування. Новизна і виступає тим стимулом зовнішнього середовища, який загострює цей стан.

Проте, новизна інформації – не єдиний і не постійний стимул. Активізації пізнавального інтересу може сприяти поновлення набутих знань. Цей стимул цінний тим, що сприяє появі нових ступенів оволодіння знаннями [3].

Одним з важливих стимулів пізнавальної діяльності є її проблемність. Проблемність завжди породжує внутрішні та зовнішні протиріччя, своєрідну загадку, що насторожує студента та викликає в нього орієнтувально-дослідницьку реакцію і тому опосередковано впливає на активізацію пізнавального інтересу. У тісному зв'язку з проблемністю виступає стимул дослідницької, евристичної та творчої діяльності.

Окрема група стимулів обумовлена суб'єктно- суб'єктними стосунками. Групові стосунки між студентами виступають важливою частиною проблеми мотивації навчання. Стосунки між викладачем та студентами завжди проявляються в емоційному тонусі діяльності, який або сприяє виникненню пізнавального інтересу, або чинить перешкоду його активізації. Емоційний тонус залежить від членів студентського колективу, викладача та, зрештою – від стилю педагогічних взаємин [9].

Одним з ефективних методів розвитку мислення є постійне тренування розумових функцій, адже для підтримки високого розумового рівня необхідні регулярні вправи. Новітні дослідження в галузі когнітивістики підтверджують, що стимуляція важливих центрів мозку не тільки в значній мірі уповільнює зниження з віком розумових здібностей, а й допомагає покращити роботу клітин мозку. При цьому важливо розуміти, що різноманітні здібності мозку не конкурують між собою, а, скоріше, допомагають одна одній.

Проблема застосування різних видів *тренінгу* для найрізноманітніших змін широко обговорюється в сучасній психологічній літературі. Провідними в сучасній концепції тренінгу є поняття психологічного впливу та особистісних змін. Ключова ідея будь-якої тренінгової роботи – намагання спияти розвиткові особистості шляхом зняття обмежень, комплексів. Це ідея зміни, трансформації людського Я у світі, що змінюється. Отже, розгляд поняття *тренінг* виявляється тісно пов'язаним з аналізом проблеми психічного розвитку, змін і, ширше, з детермінацією психічного [10].

Фахівці визначають специфічні риси тренінгу, які дозволяють виділити його серед інших методів практичної психології. Це спрямованість на психологічну допомогу учасникам групи у саморозвитку, при цьому вона походить не стільки від ведучого, скільки від інших учасників. Отже, інтелектуальний тренінг є одним з видів тренінгу, що чинить вплив на розвиток інтелекту. Основними параметрами інтелектуального тренінгу є:

- проблемність,
- надпредметність,
- процесуальність,
- інтелектуальна потенційність,
- безоцінковість,
- децентрованість,
- груповий характер середовища.

Більшість тренінгових програм присвячено розвиткові креативності, або творчого мислення. Засобами забезпечення, тобто створення і утримання проектних характеристик в реальному тренінговому процесі є багатофункціональні проблемні ситуації та сконструйовані на їх базі психотехнічні процедури. Вони ґрунтуються на зміні звичайних систем зв'язків і відношень, зокрема, часових, просторових і смислових. Наприклад, людині пропонують мислено скоротити інтервал часу між народженням і смертю (до одного дня), здійснити подорож у далеке минуле або майбутнє, тощо. «Просторовий» тренінг ґрунтується на поєднанні в просторі об'єктів, які звичайно не співпадають, причому досить далеких (наприклад, автомобіль і слон), або відповідному роз'єднанні звичайно поєднаних об'єктів (риба і вода). Йдеться, отже, про нестандартне, творче мислення, звільнене від стереотипів, що розкриває інтелектуальний потенціал людини.

Інтелектуально-творчі ігри також мають багаті можливості для розвитку мислення, творчих та винахідницьких здатностей. Основна мета таких ігор – розвиток здатності до постановки і творчого розв'язання винахідницьких задач і, ширше, розвиток інтелекту [10]. Цей результат, якщо він досягнутий, і є прямим продуктом ігрового процесу. Щодо нових задумів, інколи досить оригінальних і цікавих, то вони в даному випадку – непрямий продукт ігрової діяльності. Особливостями інтелектуально-творчої гри і водночас її відмінностями від інших рольових ігор є такі риси:

- основною метою є розвиток інтелектуально-творчого потенціалу;
- відсутність ждних елементів змагання;
- відображення в грі одночасно ігрової та навчальної діяльності, відсутність їх протиставлення;
- гнучка зміна ролей;
- наявність елементів емпатії.

Приклади інтелектуально-творчих ігор: «Визначення гальмівного шляху», «Модернізація навчальної аудиторії» і т.ін

Існує велика кількість науково-популярної психологічної літератури, де в доступній для непрофесіоналів та захоплюючій формі подаються різні вправи, спрямовані на розвиток і тренування певних особливостей мислення [2]. Зокрема, в книзі А.Брегдона «Ігри для розуму» вправи розроблено таким чином, щоб у формі цікавих ігор та головоломок (задачі-маршрути, маніпуляції з цифрами, перестановки, завдання на спостережливість тощо) розвивати логічну дедукцію, образну візуалізацію, маніпуляції з символами і правилами математичного обчислювання, використання вербальних функцій та граматичної логіки для пошуку вирішення завдань, поданих невербально тощо. Цікавість та достатня простота вправ допомагають розвивати творчі і критичні здібності, що відіграють значну роль у прийнятті різноманітних повсякденних та перспективних рішень.

В книзі Т.В'южека «Логічні ігри, тести, вправи» [7] розвиток розумових функцій планується за такими напрямками: 1) розвиток розумової сили; 2) розвиток розумової гнучкості; 3) розвиток розумової стійкості; 4) розвиток розумової координації.

Позитивними рисами розумових тренінгів у наведеній ігровій формі є зручність та довільність їх використання, а також те, що вони уявляють собою розумову працю і розвагу водночас.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажанюк В.С. Психологічні основи підготовки майбутніх учителів-словесників до роботи з літературно обдарованими дітьми: Дис. ...канд. психол наук: 19.00.07. – Київ, 1995. – 189 с.
2. Брегдон А. ФеллоузЛ. Игры для ума. – М.: Эксмо, 2002. – 127с.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
4. Кудрявцев Т.В. Психолого-педагогические проблемы высшей школы // Вопросы психологии. – 1981. – №2. – С. 20-30.
5. Кульчицька А.В. Активізація пізнавальних інтересів учнів – випускників загальноосвітніх шкіл: Дис. ...канд. психол. наук: 05.04.2000. – К., 2000. – 201 с.
6. Левитов Н.Д. Психология труда. – М.: Учпедгиз, 1963. – 340 с.
7. Логические игры, тесты, упражнения (Под ред. Т.Вьюжека). – М.: Эксмо, 2002. – 296 с.
8. Львова Ю.Л. Деякі питання психології праці вчителя. – К.: Знання, 1972. – 148 с.
9. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. – 150 с.
10. Смульсон М.Л. Психология развития интеллекту в ранній юності: Дис. ...докт. психол. наук: 24.04.02. – К., 2002. – 461 с.